

vanuit onze eenentwintigste-eeuwse logica, zou ik graag hebben gezien dat ze ondersteund werden door meer kwalitatieve bronnen.

Dit brengt mij tot mijn laatste punt. Janssens verwijt haar collega-demografen dat de vrouwen die de demografische transitie meemaakten geen actieve rol krijgen in het meeste onderzoek. Alhoewel ze een belangrijke stap heeft gemaakt in het opnemen van vrouwen in het onderzoek naar de Nederlandse vruchtbaarheidsafname, blijven hun *stemmen* slechts gefluister op de achtergrond. Seksueel gedrag en vruchtbaarheid, een veel intiemer onderwerp bestaat er nauwelijks. Het is daarom jammer dat de vrouwen in kwestie cijfers blijven en ons slechts indirect een idee geven van hun persoonlijke motivatie, beleving en *agency*. Om een compleet beeld van de vrouw tijdens de demografische transitie te geven is samenwerking tussen wetenschappers van verschillende disciplines nodig. Ik zou daarom historici willen aanmoedigen dit belangrijke boek te gebruiken als de basis voor verder kwalitatief onderzoek naar de vrouwen achter de cijfers.

(Ook verschenen in *Ex Tempore*, vol 34, no 1 (2015))

Corinne Boter

Wageningen University and Research Centre

Josef Vos en Gerarda Westerhuis, *Kredietwaardigheid verzilverd: BNG Bank 1914-2014* (Den Haag: BNG Bank, 2014), 376 blz., ISBN 978-90-90279-923

Eerder verschenen al twee boeken over de geschiedenis van BNG van F. Boersma; in 1989 *Promesse in drievoud* over de periode 1914-1968 en in 1995 *Beslissende jaren* waar de jaren 1968-1991 worden beschreven. In deze twee boeken staan de medewerkers centraal en niet de economisch-financiële kanten van het bedrijf. Vos en Westerhuis hebben de hele geschiedenis vanaf 1914 tot heden beschreven. Het eerste hoofdstuk begint ten tijde van de Bataafse Republiek en duidelijk wordt dat in de loop van die eeuw de belastingen hoe langer hoe meer werden gecentraliseerd bij de Rijksoverheid en dat dit proces ten koste ging van de inning van gemeentelijke belastingen en de financiële autonomie van de gemeenten. Tegelijkertijd werd het dienstenpakket van de gemeenten wel uitgebreid, bijvoorbeeld op het gebied van de volkshuisvesting, onderwijs, nutsbedrijven en gezondheidszorg. Die waren nodig door de snelle industrialisatie en urbanisatie. Voor deze voorzieningen moesten de gemeenten een beroep doen op de kapitaalmarkt.

In 1906 ontstond de onderlinge Risico-Vereniging van Nederlandsche Gemeenten, dit naar aanleiding van de verplichte ongevallenverzekering voor gemeentewerklieden. Het initiatief hiertoe was genomen omdat de verzekeringsmaatschap-

pijen in de ogen van de gemeenten voor het geringe risico een te hoge premie in rekening brachten. In aansluiting hierop werd in 1912 de Vereniging van Nederlandsche Gemeenten (VNG) opgericht. In september 1913 stond bij VNG het onderwerp 'Samenwerking der Gemeenten in de credietvraag' op de agenda. Dit resulteerde in december 1914 tot de oprichting van de Gemeentelijke Credietbank. De belangrijkste doelstelling bij oprichting was en is nog steeds van toepassing: het laag houden van de kosten voor maatschappelijke voorzieningen voor de burger.

De auteurs hebben de geschiedenis van de bank in drie periodes ingedeeld. De jaren 1914-1945 met twee wereldoorlogen, een bankencrisis en een economische crisis. In deze periode was de rol van de bank kwantitatief zeer beperkt. In de jaren twintig was de verhouding met de Nederlandsche Bank regelmatig verstoord omdat DNB BNG verweet dat de aangeboden gemeentewissels in geen verhouding stonden tot het eigen vermogen van de bank. De oplossing werd gevonden toen de Staat in 1922 voor 50 procent aandeelhouder werd en het kapitaal verhoogd werd tot 10 miljoen gulden. Belangrijk was ook dat in 1925 de bank de afwikkeling van het betalingsverkeer tussen Rijk en de gemeenten kreeg opgedragen. In 1926 werd de verhouding met DNB ook verbeterd door bemiddeling van het ministerie van Financiën. Het Rijk verleende in 1931 een liquiditeitsgarantie aan BNG voor het doen van kasvoorschotten aan gemeenten.

De tweede periode in het boek betreft de jaren 1946-1989, de periode van wederopbouw en herstel en het ontstaan van de verzorgingsstaat. Belangrijk waren de Nationale Woningbouwleningen van BNG in 1952 en 1957. De bestedingsbeperkingen waarbij het Rijk de gemeentelijke uitgaven beperkte, hadden uiteraard ook invloed op BNG. Door de opheffing van het systeem van centrale financiering in 1975 raakte de BNG haar bevoordeelde positie kwijt en moest weer gaan concurreren met andere kapitaalverstrekkers. Grootste concurrenten hierbij waren de sociale fondsen zoals het ABP. BNG verbreedde nu ook haar spectrum naar nutsbedrijven en woningcorporaties. Eind jaren tachtig vond een deregulering van het bankleven plaats waarbij de status van BNG in 1989 werd gewijzigd van kapitaalmarktinstelling naar algemene bank.

De derde periode betreft de jaren 1990-heden. Sinds 1994 heeft BNG dezelfde kredietrating als de Nederlandse Staat: triple A. Inmiddels behoren de meeste gemeenten en provincies, alsmede de rijksoverheid, tot de aandeelhouders. Ook de ontwikkeling van kredietportefeuille en marktaandeel weerspiegelt het toenomen belang van BNG Bank voor de maatschappij. In 2013 is de kredietportefeuille gestegen tot meer dan 92 miljard euro en werd ongeveer zeventig procent van de totale solvabiliteitsvrije kredietvraag vanuit decentrale overheden, woningcorporaties en zorginstellingen door de bank ingevuld.

Het is een toegankelijke geschiedenis van een merkwaardig bedrijf. Wat deze

studie veel sterker maakt dan beide boeken van Boersma is dat de auteurs de maatschappelijke ontwikkelingen verbinden met de evolutie van de gemeentelijke financiële behoeften en de manieren waarop de Bank Nederlandse Gemeenten daarop met steeds veranderende dienstverlening inspeelde. Het functioneren van de BNG Bank is in een brede historische, financieel-economische en politieke context geplaatst.

Tot slot een paar kleine punten van kritiek. Op pagina 112 bij de afbeelding 'het tientje van Lieftinck', dit was niet één biljet maar bestond uit vijf biljetten van een gulden en twee van een rijksdaalder. Op pagina 141 heeft de Raiffeisenbank in Emmen de primeur met een autoloket; dat was echter de NHM in Hilversum in 1959. Op pagina 173 is LaSalle Bank een dochter van de AMRO Bank, dat moet zijn of ABN of ABN AMRO. Het boek kent helaas geen zakenregister en het personenregister bevat geen pagina aanduiding.

Ton de Graaf

ABN AMRO Kunst & Historie